

Ifrågasatt inskränkning av yttrandefriheten för en professor vid Lunds universitet

Beslutet i korthet: En professor vid Lunds universitet har på sin fritid, på den s.k. mikrobloggen Twitter, uttryckt sig nedsättande om en namngiven person. På grund av detta kallades han till ett möte med bl.a. dekanen vid universitetets naturvetenskapliga fakultet. Innan mötet ägde rum intervjuades dekanen av en dagstidning och gjorde i samband med det vissa uttalanden. I beslutet uttrycker JO en förståelse för att såväl professorn som andra som läste artikeln kunde uppfatta uttalandena som att företrädare för universitetet ansåg sig ha en rätt att ha åsikter om hur en medarbetare väljer att utnyttja sin yttrandefrihet. Uttalandena kan dessutom uppfattas som att universitetets företrädare ansåg sig ha möjlighet att begränsa denna rättighet. JO konstaterar att det funnits en uppenbar risk för att andra universitetsanställda kan ha uppfattat uttalandena i dagspressen som att det råder en mer begränsad yttrandefrihet för dem än för medborgare i övrigt. Enligt JO är det allvarligt och riskerar att leda till att de anställda inte vågar ge uttryck för sina åsikter. Av den anledningen understryker JO vikten av att företrädare för myndigheter inte uttalar sig på sätt som kan uppfattas som att myndigheten vill begränsa de anställdas yttrandefrihet.

Bakgrund

Den 27 juli 2013 skrev en professor vid Lunds universitet, Erik S., ett antal inlägg på den s.k. mikrobloggen Twitter. I inläggen kallade Erik S. en namngiven person för ”vidrig”, ”avskryvård” och en ”plåga”. Den 2 augusti 2013 publicerade tidningen Sydsvenskan en artikel med rubriken ”Twittrande professor läxas upp”. Av artikeln framgick bl.a. följande:

Olov Sterner, dekan vid naturvetenskapliga fakulteten, säger att Twitterinläggen är mycket olyckliga, att de skadar Lunds universitet och inte är förenliga med universitetets värdegrund. Även om [Erik S.] har agerat som privatperson associerar många det inträffade med Lunds universitet.

– Vi oroar oss att det här skadar universitetet. Det kan vara donationer som uteblir, att forskningsanslag försvinner. Allmänheten måste ha ett förtroende för att vi gör seriösa och bra saker. Vi får inte associeras med sådant här, säger Olov Sterner.

På tisdag ska universitetet reda ut vad som har hänt. Då är professor [Erik S.] in kallad på möte.

– Då ska vi förhoppningsvis vara överens om att det aldrig upprepas, säger Olov Sterner.

Artikeln ledde till att ett antal debattartiklar publicerades i Sydsvenskan. I en debattartikel som publicerades den 6 augusti 2013 skrev professor Nils Danielsen, vicerektor vid Lunds universitet, bl.a. följande:

Det som nu diskuteras handlar också om när vi som professorer, det vill säga universitetets högsta akademiska företrädare inom våra kompetensområden, uppträder som dessa företrädare och när vi uppträder som privatpersoner. Kan vi någonsin vara privata? Givetvis kan vi det. Vi har rätt till ett privatliv och rätt till privata åsikter oavsett vilka de är. Men positionen som professor innebär ett särskilt ansvar. Mitt ord skrivet eller muntligt framfört har stor tyngd och genomslag. Det gör att jag alltid måste tänka på hur jag uttrycker mig i debatter och diskussioner.

Anmälan

I en anmälan till JO ifrågasatte Tatjana W., mot bakgrund av de uppgifter som hade framkommit i tidningsartiklarna, om Lunds universitet hade agerat på ett korrekt sätt. I anmälan gjordes det gällande bl.a. att universitetet begränsat de anställdas grundlagsskyddade rätt till yttrande- och meddelarfrihet.

Till anmälan hade Tatjana W. bifogat fyra tidningsartiklar från Sydsvenskan.

Utredning

Anmälan och artiklarna remitterades till Lunds universitet, och i sitt remissvar anförde universitetet, genom prorektor Eva Wiberg, bl.a. följande:

Yttrandefriheten är en förutsättning för en fri debatt om vårt samhälle, vilken Lunds universitet särskilt värnar om. Universitetet har på intet sätt önskat hindra någon att uttrycka tankar, åsikter och känslor. Lunds universitet menar dock, i sin roll som arbetsgivare, att det föreligger ett arbetsmiljöansvar med krav på att agera för att utreda händelser som kan påverka arbetsplatsen och dess anställda och som kommit till arbetsgivarens kännedom.

I förekommande fall har ett twitterinlägg upplevts som stötande och orsakat ett ifrågasättande av universitetets opartiskhet som statlig myndighet. Ifrågasättande från allmänheten har inkommit till universitetet i form av telefonsamtal och epost som ställts till såväl universitets- som fakultetsledning. Mot bakgrund av detta såg Lunds universitet, som arbetsgivare, ett behov att prata med medarbetaren som författat inlägget om vad som egentligen inträffat och samtidigt berätta om de reaktioner universitetet fått. Reaktionen från allmänheten mot universitetet uppstod troligen på grund av att medarbetaren på sitt twitterkonto valt att presentera sig som professor vid Lunds universitet. Vid det samtal som senare hölls med medarbetaren, framkom dock att medarbetaren själv valt att ta bort sin tjänstetitel och arbetsgivare från sitt konto/inlägg snart efter att inlägget gjorts.

Vid nämnda samtal pratades det därutöver om de högt ställda krav som ställs på myndighetens opartiskhet och att den offentliga makten ska utövas med respekt för människors frihet och lika värda. Dessa krav var de närvarande på mötet helt överens om. Mötet resulterade inte i några åtgärder och det är universitetets uppfattning att medarbetaren inte uppfattade samtalet som något annat än just ett samtal mellan arbetsgivare och anställd.

Lunds universitet har således på intet sätt uppfattat att samtalet hindrat eller i framtiden kommer att förhindra medarbetarens yttrandefrihet eller meddelarfrihet.

Tatjana W. gavs möjlighet att kommentera remissvaret.

Erik S. inkom med ett eget yttrande där han anförde bl.a. följande:

Det är riktigt att han via Twitter fällde ”hårda ord” mot en namngiven person. Händelsen skedde under hans semester, via ett privat Twitterkonto, och alla meddelanden skickades via hans privata mobiltelefon. Uppgiften om att han på Twitterkontot skulle ha angett sin tjänstetitel och arbetsgivare är felaktig. Några sådana uppgifter har aldrig funnits på kontot. Inte heller fanns det någon länk till universitetets hemsida. Den från Lunds universitets sida antydda kopplingen mellan Twitterinlägget och universitetet har aldrig existerat. Däremot framgick det att inläggen var personliga (”personal tweets”), vilket enligt honom är en tydlig deklaration om att han inte twittrade som anställd och professor vid Lunds universitet. För att göra detta extra tydligt ändrade han några dagar efter händelsen sin profiltext och angav att ”all tweets are private and do not represent the views of my employer” [*alla inlägg är privata och representerar inte min arbetsgivares ståndpunkter, fritt översatt av JO*].

Den 29 juli 2013 blev han kontaktad av dekanen för Naturvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet, Olov Sterner, och ombads att bestämma en mötestid där de kunde diskutera det inträffade. Han gick med på detta och uppfattade det hela som ett ”utredande möte” där bara han och Olov Sterner skulle delta. Mötet skulle äga rum den 6 augusti 2013. Den 2 augusti publicerades emellertid en artikel i Sydsvenskan där Olov Sterner bl.a. uttalade att parterna efter mötet förhoppningsvis skulle ”vara överens om att det aldrig upprepas” [*se vidare under rubriken ”Bakgrund”, JO:s anm.*]. Med detta uttalande föregrep Olov Sterner det kommande mötet genom att redan ha bestämt sig för att det Erik S. gjort inte skulle upprepas. Än mer anmärkningsvärt var att Erik S. inför mötet fick information om att han skulle ha med sig en facklig representant till mötet, samt att vicerektor Nils Danielsen skulle medverka, liksom Erik S:s prefekt Christer Löfstedt. Det var tydligt att det utredande mötet sågs som allvarligare än vad han hade fått intryck av vid den första kontakten med Olov Sterner. Han kände starkt obehag, eftersom det var uppenbart att universitetets ledning tyckte att han hade agerat i tjänsten, trots att det var fråga om ett privat ”gräl”.

Vid mötet med universitetet klargjorde han att Erik S. hade agerat som privatperson och bara utövat sin grundlagsskyddade yttrandefrihet. Han beklagade sina formuleringar men framhöll att han redan offentligen hade bett om ursäkt för detta. Den fackliga representanten var mycket tydlig med att det inte var fråga om något universitetsärende och att universitetet inte hade någon rätt att reglera eller ha synpunkter på sina anställdas åsikter eller sätt att uttrycka sig. Universitetets representanter syntes vara införstådda med detta, och Erik S. finner det därför anmärkningsvärt att Olov Sterner efter mötet i en artikel i Sydsvenskan uppgett att han skulle ha bett om ursäkt och ”lovat att inte göra om det”. Universitetet har inte någon rätt att begära några löften från honom om vilka uttalanden han ska göra som privatperson.

Universitetets sätt att uttrycka sig i medier har gjort att kolleger, studenter och doktorander har kontaktat honom och varit oroliga för att han skulle bli avskedad och uttryckt oro över att universitetsanställda inte skulle ha full yttrandefrihet i sociala medier. Hela ”affären” riskerar därmed att få olyckliga spridningseffekter och leda till självcensur bland universitetsanställda.

Till yttrandet hade Erik S. bifogat sju tidningsartiklar.

Bedömning

Rättslig reglering

I ärendet aktualiseras den grundlagsskyddade yttrandefrihet som varje medborgare är tillförsäkrad gentemot det allmänna. Rätten till yttrandefrihet följer av 2 kap. 1 § regeringsformen, 1 kap. 1 § andra stycket tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 1 § första stycket yttrandefrihetsgrundlagen. Enligt regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad en frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor. Enligt 2 kap. 12 § regeringsformen får yttrandefriheten begränsas genom lag.

Genom tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen ges yttrandefriheten ett särskilt skydd. Den s.k. meddelarfriheten innebär enligt 1 kap. 1 § tredje stycket tryckfrihetsförordningen att det står var och en fritt att, då annat inte särskilt anges i förordningen, meddela uppgifter och underrättelser i vilket ämne som helst för offentliggörande i tryckt skrift. En motsvarande bestämmelse för möjligheten att lämna uppgift till bl.a. radio och TV återfinns i 1 kap. 2 § yttrandefrihetsgrundlagen.

För de ovan redovisade lagregleringarna saknar det betydelse om en medborgare är offentligt anställd. Det innebär att bestämmelserna ger offentligt anställda samma skydd som alla andra medborgare. En offentligt anställd har alltså rätt att fritt ge uttryck för sin uppfattning. JO har i tidigare ärenden slagit fast att yttrandefriheten även ger rätt för en offentligt anställd att fritt ge uttryck för sin uppfattning om den egna myndighetens verksamhet, så länge inte tystnadsplikten lägger hinder i vägen (se exempelvis JO 2005/06 s. 453).

Det skydd för yttrandefriheten som regeringsformen och tryckfrihetsförordningen respektive yttrandefrihetsgrundlagen anger är ett skydd gentemot ”det allmänna”. Det allmänna omfattar t.ex. statliga myndigheter. Skyddet innebär att en myndighet inte får ingripa mot någon för att han eller hon har använt sig av sin grundlagsskyddade rätt att ge uttryck för sin uppfattning. En myndighet får inte heller försöka motarbeta att den anställde använder sig av sina rättigheter eller, genom generella uttalanden eller kritik i enskilda fall, försöka påverka arbetstagaren i fråga om det sätt på vilket denne utnyttjar sin yttrandefrihet. Detta gäller även i de fall en myndighet anser att arbetstagaren har lämnat felaktiga uppgifter. Myndigheten är i stället hänvisad till att på lämpligt sätt bemöta och rätta sådana uppgifter.

Den som är anställd vid en myndighet har alltså rätt att, utan repressalier från myndighetens sida, offentligt framföra sina synpunkter såväl på myndighetens verksamhet som i andra frågor. Det finns anledning att framhålla att reglerna till skydd för yttrandefriheten inte fritar den anställda från skyldigheten att lojalt rätta sig efter arbetsgivarens beslut och direktiv angående hur verksamheten ska bedrivas. Som framgår av det sagda innebär detta emellertid inte att den anställda är förhindrad att fritt uttrycka sina privata åsikter om exempelvis sådana beslut och direktiv. Vidare finns det inte något som hindrar att en myndighet bestämmer vad som ska vara myndighetens officiella ståndpunkt i olika frågor och utser en särskild person som får uttala sig på myndighetens vägnar. Självfallet får inte heller detta påverka vare sig den utsedda personens eller någon annan anställds möjligheter att ge uttryck åt sina privata åsikter.

Mina överväganden

Yttrandefriheten är en i ett demokratiskt samhälle grundläggande och central rättighet. Den utgör en förutsättning för en fri debatt i allmänhet. Därtill är den en förutsättning för att det ska kunna föras diskussioner om lämpligheten och riktigheten av myndigheters handlande, och den ska även möjliggöra en granskning av hur offentliga tjänstemän och deras uppdragstagare sköter sina åligganden. Av den anledningen är det alltid allvarligt om företrädare för en myndighet agerar på ett sätt som står i strid med den grundlagsskyddade rätten.

Inledningsvis står det klart att Erik S. gjorde de aktuella uttalandena som privatperson. Vidare noterar jag att anmälan inte tar sikte på vad som förekommit i samband med det möte som skedde mellan företrädare för universitetet och Erik S. den 6 augusti 2013. I stället är frågan om företrädare för universitetet i samband med de artiklar som förekom i Sydsvenskan uttalat sig på ett sätt som inte är förenligt med Erik S:s yttrandefrihet.

I en artikel den 2 augusti 2013 uttalade dekanus Olov Sterner bl.a. att Erik S:s inlägg var ”mycket olyckliga” och att de ”skadade” universitetet. Vidare uttalade han att universitetet inte får associeras med ”sådant här” och att det kommande mötet förhoppningsvis skulle leda fram till att universitetet och Erik S. skulle ”vara överens om att det aldrig upprepas”. Jag har förståelse för att såväl Erik S. som andra som läste artikeln kunde uppfatta dessa uttalanden som att företrädare för universitetet ansåg sig ha en rätt att ha åsikter om hur en medarbetare väljer att utnyttja sin yttrandefrihet. Uttalandena kan dessutom uppfattas som att universitetets företrädare ansåg sig ha en möjlighet att begränsa denna rättighet.

Uttalandena från Erik S. – som fick företrädare för Lunds universitet att framföra dessa åsikter – har inte varit riktade mot universitetets verksamhet. Universitetets reaktion har enbart orsakats av att Erik S. genom sitt agerande kränkt en namngiven person. Åtgärderna har alltså inte föranletts av att Erik S. skulle ha framfört kritik mot sin arbetsgivare. Eftersom åtgärderna inte syftat till att tysta kritik från en anställd, skulle det kunna tyckas att det finns skäl att se mindre

allvarligt på det inträffade. Emellertid vill jag framhålla att företrädare för universitetet genom sina uttalanden i dagspressen inte bara riktat sig till Erik S., utan uttalandena har kommit en långt mycket större krets till del.

Det har funnits en uppenbar risk för att universitetsanställda kan ha uppfattat uttalandena som att det råder en mer begränsad yttrandefrihet för dem än för medborgarna i övrigt. Det är givetvis allvarligt och riskerar att leda till att de anställda inte vågar ge uttryck för sina åsikter. Av den anledningen vill jag understryka vikten av att företrädare för myndigheter inte uttalar sig på sätt som kan uppfattas som att myndigheten vill begränsa de anställdas yttrandefrihet. Jag finner inte anledning att göra något ytterligare uttalande i saken.

Ärendet avslutas.